

Jarosław Ellwart

Gmina Zukowo

przewodnik turystyczny

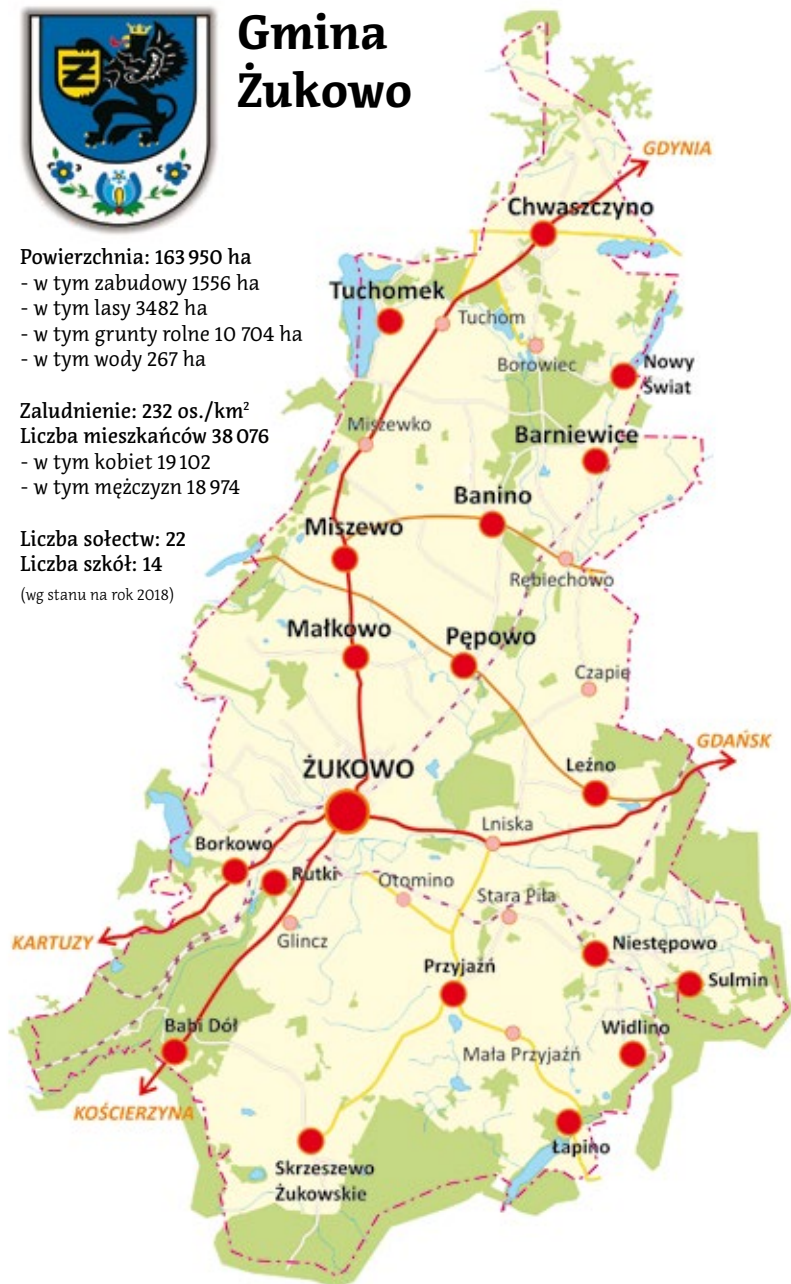

Gmina Żukowo

Powierzchnia: 163 950 ha
- w tym zabudowy 1556 ha
- w tym lasy 3482 ha
- w tym grunty rolne 10 704 ha
- w tym wody 267 ha

Zaludnienie: 232 os./km²
Liczba mieszkańców 38 076
- w tym kobiet 19 102
- w tym mężczyzn 18 974

Liczba sołectw: 22
Liczba szkół: 14
(wg stanu na rok 2018)

Żukowo z lotu ptaka

Zapraszamy do Gminy Żukowo

Gmina Żukowo, leżąca we wschodniej, sąsiadującej z Trójmiastem, części powiatu kartuskiego, w nieco magiczny sposób – od swego powstania w 1975 roku – staje się nieustannie coraz bliższa mieszkańcom Gdańska, Sopotu i Gdyni. Powodów jest wiele, ale najważniejszymi są: coraz lepsze połączenia komunikacyjne, atrakcyjność inwestycyjna i kontakty rodzinne. Tu bowiem: w Baninie, Żukowie, Pępowie czy Chwaszczynie mieszkańcy Trójmiasta szukają dla siebie nowego miejsca do zamieszkania. Także uruchomiona w 2015 roku Pomorska Kolej Metropolitalna ułatwiła mieszkańcom Gdańska czy Gdyni poznanie gminy Żukowo. Wystarczy w wolny dzień wsiąść do składu PKM i zobaczyć, ile osób z rowerami i plecakami jedzie do Rębiechowa, Banina czy Żukowa.

Nasz kieszonkowy przewodnik kierujemy do turystów, którzy aktywnie chcą

poznać najbliższe okolice Gdańska i Gdyni. W publikacji prezentujemy dzieje i atrakcje turystyczne poszczególnych miejscowości (w porządku alfabetycznym) oraz opisujemy istniejące szlaki turystyczne, proponując także autorskie trasy zwiedzania okolic Żukowa, Banina i Chwaszczyna. Na wstępie przedstawiamy krótki rys historyczny, zaś na końcu umieszczone są przydatne informacje użyteczne.

Kaszubska tradycja

Żukowo jest kolebką kaszubskiego haftu, którego podstawy opracowane zostały w żukowskim klasztorze sióstr norbertanek. Kaszubszczyzna żywa jest do dziś wśród mieszkańców gminy – w większych miejscowościach działają oddziały Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, lokalne Koła Gospodyń Wiejskich w nowoczesny sposób podtrzymują tradycję kulinarną i lokalne zwyczaje. Wreszcie w Miszewku działa stylowa gospoda „Mùlk” – aktualnie jedna najlepszych restauracji z kaszubskimi potrawami.

Krótki rys historyczny

Obecna gmina Żukowo stanowi połączenie trzech historycznych obszarów o nieco odmiennych tradycjach i dziejach. Zasadnicza, południowa i zachodnia część gminy to dawne dobra norbertanek oraz ziemie związane administracyjnie ze starostwem w Mirachowie, a później w Kartuzach. Południowo-wschodnia część przez wieki znajdowała się w orbicie oddziaływań Gdańska – najważniejszego gospodarczo i niezależnego miasta Rzeczypospolitej. Północna część gminy wokół Chwaszczyna do 1975 roku powiązana była administracyjnie z Wejherowem i północnymi Kaszubami.

Ślady najstarszego osadnictwa na terenie gminy pochodzą sprzed około 3 tysięcy lat, z epoki żelaza. To m.in. cmentarzyska odkryte w okolicach Glinicza, Przyjaźni, Niestępowa i Banina. We wczesnym średniowieczu tutejszą

się osadniczą tworzyły osady m.in. w Żukowie oraz gród w Tuchomku. W bliskim sąsiedztwie funkcjonowały także grody w Otominie oraz w Młynkach koło Kczewa. Najstarszą znaną z dokumentów lokacją na terenie gminy jest powstanie klasztoru norbertanek w Żukowie, datowane na lata 1209–1216. Choć w tym czasie książęta gdańscy prowadzili szeroko zakrojoną akcję lokacji wsi i majątków, do dziś nie zachowały się żadne dokumenty dotyczące innych miejscowości gminy. Wiadomo jednak, że XIII-wieczną genezę mają także Banino, Przyjaźń, Rębiechowo oraz Chwaszczyno. To ostatecznie w końcu XIII stulecia trafiło wraz z Tuchomem w ręce oliwskich cystersów.

Kolejnym etapem rozwoju przestrzennego okolicy były XIV-wieczne lokacje krzyżackie majątków rycerskich i wła-

**Mapa okolic Gdańska z końca XVIII w.
(w zbiorach Staatsbibliothek Berlin)**

nych folwarków. Do części z nich zakon krzyżacki sprowadził osadników z Niemiec, co zdecydowało o wieloetniczności okolic Żukowa. Wspomniane już Chwaszczyno i Tuchom na początku XIV wieku stało się dobrami biskupów kujawskich. Panowanie krzyżackie zakończyło się w 1466 roku, wraz z zawarciem pokoju kończącego 13-letnią wojnę polsko-krzyżacką. Od tego czasu wsie krzyżackie stały się królewszczyznami, a większość posiadłości rycerskich oraz klasztornych otrzymała potwierdzenie dawnych nadań.

Około roku 1540 dotarła tu fala reformacji. Żukowo przeżyło kryzys życia zakonnego, który o mało nie spowodował upadku klasztoru. Początek XVII wieku przyniósł kontrreformację i trwające przez kilkadziesiąt lat zmagania o rząd dusz. Bliższe Gdańskowi miejscowości pozostały protestanckie, zaś okolice Żukowa i Chwaszczyna opowiedziały się za katolicyzmem.

Spory te okazały się mało istotne w obliczu wojen ze Szwecją, które bezpośrednio dotknęły region Żukowa i Chwaszczyna w 1629 roku oraz później, podczas tzw. szwedzkiego

Norbertanki z Żukowa

Pierwszy żeński klasztor na Pomorzu Gdańskim liczył od 30 do 60 sióstr. Na jego czele stała przeorysza (magistra). Siostry zajmowały się nauczaniem w szkole i nowicjacie oraz zarządzały klasztornym majątkiem. Prócz szkoły przyklasztornej działał tu także szpital-hospicjum. Norbertanki żukowskie pochodziły głównie z Pomorza. Wiele z nich wywodziło się ze znamienitych rodów mieszczańskich i szlacheckich. Materialnym zabezpieczeniem potrzeb klasztoru były liczne posiadłości ziemskie.

„potopu”. Tutejsze dobra szlacheckie i kościelne zostały splądrowane i poważnie zniszczone. Straty materialne i wyludnienie były na tych ziemiach tak wielkie, że przez ponad 50 lat nie udało się wsiom i majątkom przywrócić dawnej świetności. Odbudowę przerywały kolejne wojny jakie na Pomorzu toczyły ze sobą były Prusy, Rosja i Szwecja. W 1734 roku przez Kaszuby uciekał do Gdańska przed wojskami rosyjskimi niedoszły król Polski, Stanisław Leszczyński.

W październiku 1772 roku teren obecnej gminy zajęli pruscy urzędnicy. Jednym z pierwszych posunięć było przejęcie przez pruski skarb państwa dóbr królewskich i kościelnych. Wprowadzono też reorganizację administracyjną.

Początek XIX wieku to czas wojen napoleońskich. Żukowa i okolic nie objęły granice utworzonego wówczas przez Francuzów Księstwa Polskiego, zaś Gdańsk, który stał się wtedy Wolnym Miastem, utracił część należących do

niego majątków znajdujących się dziś się w granicy dzisiejszej gminy Żukowo. W 1818 roku utworzono nowe powiaty. Obszar obecnej gminy znalazł się w większości w granicach powiatu kartuskiego (z wyjątkiem Chwaszczyna i Tuchomia, pozostających w powiecie wejherowskim). Przeprowadzona w latach 40. i 50. XIX wieku budowa dróg drogowych z Gdańska do Kartuz, Kościerzyny i Lęborka wpłynęła na intensyfikację rozwoju gospodarczego okolicy. Zaczęły powstawać drobne zakłady przemysłowe, znacząco wzrosła liczba mieszkańców. Koniec XIX wieku przyniósł też ożywienie polityczne i rozwój narodowej świadomości mieszkańców. Powstało wówczas wiele propolskich organizacji społecznych i gospodarczych.

Zgodnie z traktatem wersalskim odrodzona Polska objęła m.in. niemal cały obszar dzisiejszej gminy. Lata międzywojenne były czasem gospodarczej recesji. Rozwijały się lokalna prasa

**Elektrownia w Rutkach ok. 1910 r.
(ze zbiorów prywatnych)**

i organizacje patriotyczne. Bliskość Wolnego Miasta sprawiła, iż mieszkańcy dostrzegli zagrożenie niemieckim rewizjonizmem i przeciwstawiali się mu. We wrześniu 1939 roku obszar gminy bez walk został zajęty przez wojska hitlerowskie. Niemcy od razu wprowadzili własną administrację, dokonali eksterminacji polskiej elity oraz wysiedlili ludność, która przybyła tu w czasach II Rzeczypospolitej. Wyzwolenie gminie Żukowo przyniosły wojska radzieckie w marcu 1945 roku. Ciężkie walki w okolicach pochłonęły blisko 4 tys. ofiar wśród Rosjan. Niestety, Armia Czerwona zapisała się w pamięci mieszkańców czarnymi zgłoskami. Aresztowania, masowe rabunki i gwałty na tutejszej ludności – tak wyglądały pierwsze dni tej „wolności”. Nowe porządki w krótkim czasie zaprzępały przedwojenne tradycje samorządności mieszkańców. Także wysiedlenia osiadłych tu od stuleci Niemców znacząco zmieniły strukturę narodowościową.

Dynamiczny rozwój miejscowości na terenie gminy Żukowo nastąpił w latach 70. i 80. XX wieku. W 1973 roku, w ramach reformy utworzono gminę Żukowo. Po likwidacji powiatów w 1975 roku przyłączono do niej dwa duże sołectwa: Chwaszczyno i Tuchom, wcześniej należące do gminy Kielno w powiecie wejherowskim, jednocześnie odłączając okolice Rębiechowa i Kokoszek (dziś Gdańsk). W 1989 roku Żukowo uzyskało prawa miejskie. Plany podziału gminy na miasto Żukowo i samodzielną gminę wiejską zostały odrzucone przez lokalną społeczność. Dziś gmina Żukowo należy do powiatu kartuskiego i jest jedną z najszybciej rozwijających się gmin środkowych Kaszub.

Babi Dół

Wieś sołecka w południowej części gminy, przy drodze krajowej nr 20 do Kościerzyny, w pobliżu przełomowego odcinka Raduni i rezerwatu przyrody „Jar Raduni”. Liczy 279 mieszkańców.

Od średniowiecza okolice Babiego Dołu należały do żukowskich norbertanek. Nazwa wsi wywodzi się podobno od głębokiego wąwozu biegnącego na południe od wsi (dziś przecina go szosa do Kościerzyny). W okolicznych, rozległych lasach wypalano smołę i węgiel drzewny.

Pierwsza pisana informacja o Babim Dole pochodzi z 1749 roku. Istniała tu wówczas karczma i mieszkało kilka rodzin, dzierżawców ziemi klasztornej. Po kasacie żukowskiego zakonu jego grunty zajął pruski Skarb Państwa. Istniejąca tu karczma do roku 1914 znajdowała się w rękach rodziny Ziscków. W końcu XIX wieku mieścił się w Babim Dole obwód leśny oraz działała hamer-

nia (kuźnia) produkująca drut. Okoliczne lasy, szczególnie te nad Radunią, chętnie odwiedzano w celach rekreacyjnych. Niedzielne spacery nad rzekę, do ławeczki na „Pięknym widoku” i mostku przy hamerni, zazwyczaj kończono w babilolskiej karczmie. Niestety, budowa w latach 20. XX wieku magistrali kolejowej do Gdyni zniszczyła większość tutejszych tras spacerowych, co ostatecznie przyczyniło się do upadku tutejszej karczmy.

Po 1945 roku obok miejscowości rozlokowano jednostkę wojsk raketowych, co skutecznie zablokowało rozwój wsi. We wsi mieszkali też pracownicy leśni. Wojsko opuściło Babi Dół dopiero w 1993 roku. Wieś ma niewątpliwie potencjał jako zaplecze turystyczne wycieczek w okoliczne lasy – czy to nad Jar Raduni, czy do kamiennych kregów pod Trątkownicą. Działa tu restauracja, sklep wielobranżowy i jedno gospodarstwo agroturystyczne.

Radunia w rezerwacie Jar Raduni

Kamienne Wesele

Rezerwat Jar Raduni powstał w 1972 roku w celu ochrony fauny i flory rzeki Raduni, która między Babim Dołem a Rutkami przebija się przez morenowe wzgórza. Wzdłuż rzeki, po zachodniej stronie, biegnie tu ścieżka i niebieski szlak pieszy PTTK (Szlak Kartuski). Przez rezerwat nie wolno słuwać kajakami!

Dworzec kolejowy i towarzyszące mu obiekty zbudowano w latach 20., podczas realizacji magistrali kolejowej Śląsk – Gdynia. Całość utrzymana jest w stylu architektonicznym inspirowanym renesansowym budownictwem okolic Lublina.

Schrony i obiekty techniczne dawnej jednostki raketowej wraz z budynkami koszar (dziś mieszkania komunalne) położone są na wschód od wsi.

Restauracja *Schabowy raz*, stylizowana na góralską karczmę, została otwarta w 2007 roku. Po

Kuchennych rewolucjach Magdy Gessler specjalnością zakładu stał się schabowy. W rozsądnie skonstruowanym menu prócz schabowego są też zupy i dania przekąskowe. Choć opinie o miejscu są różne, w weekendy lepiej dokonać wcześniejszej rezerwacji [Babi Dół 28, tel. 781 856 791, czynne codziennie od 10:30 do 20:00].

Kamienne Wesele

Malowniczo położony na skraju leśnej polany zespół gockich kurhanów i kamiennych kręgów położony 2,5 km na południowy wschód od wsi, przy leśnej drodze do osady Trątkownica (gm. Somonino). Droga do kurhanów jest oznakowana kierunkowskazami. Cmentarzysko składa się z 5 kurhanów i 3 kamiennych kręgów o średnicach od 15 do 20 m. Część kurhanów pokryta jest, niewidocznym dziś, kamiennym płaszczem. Przez lata obiekt badany był przez archeologów z Uniwersytetu Łódzkiego.

Banino

Druga pod względem wielkości i liczby ludności wieś w gminie Żukowo liczy dziś 6419 mieszkańców. Gwałtowny rozwój Banina związany jest z budową kolejnych osiedli mieszkaniowych w południowej części gminy, przy drodze krajowej nr 20 do Kościerzyny, w pobliżu przełomowego odcinka Raduni i rezerwatu przyrody „Jar Raduni”.

W roku 1283 książę Mestwin II podarował Banino klasztorowi cystersów w Oliwie. Wiadomo, iż zakonnicy wystawili tu kościółek parafialny. Wieś znacznie ucierpiała podczas wojny króla Stefana Batorego z Gdańskiem w roku 1577. W 1717 roku opat Hacki przekazał Brandtowi wioskę Banino w pięćdziesięcioletnią dzierżawę, zobowiązując go do budowy nowego kościoła. Najprawdopodobniej nie doszło do wypełnienia umowy. Po kasacie klasztoru w Oliwie Banino stało się wsią dworską z dwoma folwarkami. W II połowie

XIX wieku zaczęło się rozwijać także jako wieś chłopska. Podział Banina na dwa obszary – dworski i wieś chłopską – utrzymał się aż do 1945 roku, kiedy to grunty obu majątków rozdzielono między miejscowych chłopów.

Przez ponad 70 lat, od końca XIX wieku, Banino było wsią gminną, administracyjnie obsługującą miejscowości z centralnej i północnej części współczesnej gminy Żukowo (bez Chwaszczyna i Tuchomia). Gmina Banino została włączona do gminy Żukowo z dniem 1 stycznia 1973 roku. Od początku lat 90., dzięki bliskości Gdańska, wieś szybko się rozbudowuje, nabierając charakteru podmiejskiego. Banino skomunikowane jest z Gdańskiem linią autobusową nr 126 oraz pociągami PKM.

Kościół parafialny Niepokalane-go Poczęcia NMP wybudowany przez mieszkańców wsi w roku 1982 jako filia parafii w Żukowie. Usa-

Kościół w Baninie

modzielnienie się parafii nastąpiło w latach 90. Msze święte w niedzielę o 7:15, 8:45, 10:30, 12:00 i 17:00.

 Pozostałość dawnego założenia dworsko-parkowego z zabudowaniami folwarcznymi, resztówką parku i przebudowanym dworem znajdują się w centrum wsi, przy drodze do Pępowa.

 Sieć gastronomiczna we wsi rozwija się dynamicznie. Najstarsza

jest dawna karczma **Pizzeria u Daniela** [ul. Lotnicza 34a, tel. 509 393 649 www.barudaniela.pl]. Przy głównej ulicy działa **Restauracja Expressja** [ul. Lotnicza 62, tel. 661 456 339 www.expressja.pl]. Niedaleko funkcjonuje **restauracja Smacznego** [ul. Lotnicza 97a, www.smacznego.gda.pl tel. 782 200 782].

 Dworek Banino – restauracja, hotel, spa & wellnes [ul. Sosnowa 17, tel. 58 694 36 96, www.dworekbanino.pl].

Banino

Borkowo

Sąsiadująca z Żukowem od zachodu rolnicza wieś położona jest w pobliżu jezior Głębokiego i Karlikowskiego. Wzdłuż granic wsi biegną szosa do Kartuz oraz linia kolejowa z Gdyni do Kościerzyny. Borkowo liczy dziś 1226 mieszkańców.

Najstarsza wzmianka o nim pochodzi z 1385 roku. W czasach I Rzeczypospolitej wieś ta dzieliła się na dwie części – Borkowo Królewskie (domenę należącą do króla) i Borkowo Szlacheckie, gdzie gospodarowali Borkowscy z przydomkiem Bronk. W końcu XVI wieku królewską domenę trzymała bankierska rodzina Loitzów. Za króla Jana III Sobieskiego domena, za zasługi w wyprawie wiedeńskiej, została oddana w wieczną dzierżawę niejakim Gołuńskim.

Czas zatarł granice obu miejscowości. Dawne Borkowo Szlacheckie to dzisiaj starsza część Borkowa (przy szosie z Żukowa do Kartuz) koło Rutek, daw-

ne zaś Borkowo Królewskie to grunty położone bliżej jezior Głębokiego oraz Karlikowskiego.

Początki turystycznego rozwoju wsi, podobnie jak pobliskiego Borowa (gm. Kartuzy), sięgają już lat 30. W lesie nieopodal Jeziora Karlikowskiego powstał wówczas nowoczesny i rozległy Obóz Przystosowania Wojskowego Kobiet. Prócz ćwiczeń wojskowych odbywały się tu wtedy także różne masowe imprezy. Od początku lat 60. XX wieku nadziejne części Borkowa i Borowa zaczęły się szybko rozrastać, tak że obecnie trudno wskazać granice między tymi miejscowościami. Wśród lasu powstały osiedla willowe, które ożywają głównie w weekendy i podczas wakacji. Latem Borkowo posiada połączenie komunikacją miejską z Gdynią (w dni plażowe – wybrane kursy linii „Z”) oraz kolejowe na trasie Gdynia – Kościerzyna i taborem PKM kursującym z Kartuz do Gdańska-Wrzeszcza.

Wnętrze kuźni Laskowskich w Borkowie

Jeziro Głębokie

 Kuźnia Laskowskich z 1937 roku usytuowana w centrum starej wsi, przy szosie z Żukowa do Kartuz. Usługi kowalskie świadczone tu już od 1912 roku. W niewielkim warsztacie wykonywane są nadal wyroby ozdobne – kute kraty, balustrady, latarnie i elementy mebli.

 Jeziro Głębokie [56 ha] to rynnowy zbiornik położony na zachód od wsi o głębokości średniej 6,2 m i głębince 20,9 m. Jezioro należy do kilku właścicieli, stąd problem z zakupem pozwoleń na połów ryb. Tradycyjna plaża przy północnym krańcu jeziora, obok ulicy Leśnej.

 Jeziro Karlikowskie [31 ha] to zbiornik wypełniający południową część połodowcowej rynny biegnącej na zachód od wsi. Jest znacznie płytsze niż Jezioro Głębokie – maksymalna głębokość nie przekracza 6 m. W lasach od strony Borkowa znajduje się sporo willi i domków letnisko-

wych. Nad jeziorem nie ma miejsca do plażowania, ale turyści często wykorzystują południowy brzeg – w pobliżu szosy do Kartuz. Zbiornik jest prywatny, ale wolno w nim łowić ryby. Zezwolenie na wędkowanie kupić można w PZW (Gdańsk lub Żukowo).

 Gospoda U Szadego funkcjonująca od kilkunastu lat i cieszy się zasłużoną renomą. Przez cały rok można tu smacznie zjeść, kupić wyroby masarnicze, a w weekendy pobawić się przy muzyce [ul. Kartuska 82, tel. 58 681 74 35, czynne od godz. 9:00 do 21:00 zimą i do 22:00 latem]

 Hotel Czarny Kos*** to całoroczny obiekt wypoczynkowy łączący cechy rodzinnego pensjonatu i SPA z otwartą także dla gości zewnętrznych niewielką restauracją [ul. Letniskowa 10, tel. 58 681 81 06, www.czarnykos.pl].

Chwaszczyno

Największa wieś gminy Żukowo leży w jej północnej części, przy skrzyżowaniu szos z Gdyni do Żukowa i z Gdańska do Szemudu i Wejherowa. Liczy dziś 3521 mieszkańców.

Dawna wieś książecka podarowana w roku 1283 cystersom z Oliwy. W roku 1301 cystersi oddali Chwaszczyno biskupom kujawskim, którzy władali tujejszym majątkiem aż do czasu rozbiorów. Wraz z pobliskim Wielkim Kackiem dobra te stanowiły tzw. Klucz Kacki. Po I rozbiorze Polski dobra biskupie zostały upaństwowione. Podział na wieś chłopską i folwark funkcjonował do lat 30. XIX stulecia, kiedy to nastąpiła parcelacja folwarku. Na początku XIX wieku w okolicach Chwaszczyna osiedlono niemieckich kolonistów sprowadzonych z Wirtembergii. Stworzyli oni dwie niezależne osady – w rejonie obecnych Karczemek (aktualnie w gminie Szemud) i na tzw. Kolonii, należącej

dziś administracyjnie do Gdyni. Przynależność administracyjna samego Chwaszczyna zmieniała się wielokrotnie. W 1922 roku stało się ono wójtwostwem w powiecie wejherowskim, a tuż przed wybuchem wojny awansowało na stolicę gminy. W końcu lat 50. XX wieku Chwaszczyno włączono do gromady Kielno i dopiero w wyniku reformy administracyjnej z roku 1974 przyłączono do gminy Żukowo.

Obecnie Chwaszczyno, ze względu na bliskość Gdańska i Gdyni, dzięki żywiołowej rozbudowie nabiera charakteru miasteczka. Posiada połączenia komunikacją publiczną z Gdynią (linie 169, 171 i Z), z Gdańskiem (linia 171) i Żukowem (linia Z).

Kościół św. Szymona i Judy – budowano w roku 1723 z funduszy bp. Krzysztofa Szembeka na miejscu wcześniej istniejącej świątyni

Stary kościół w Chwaszczynie

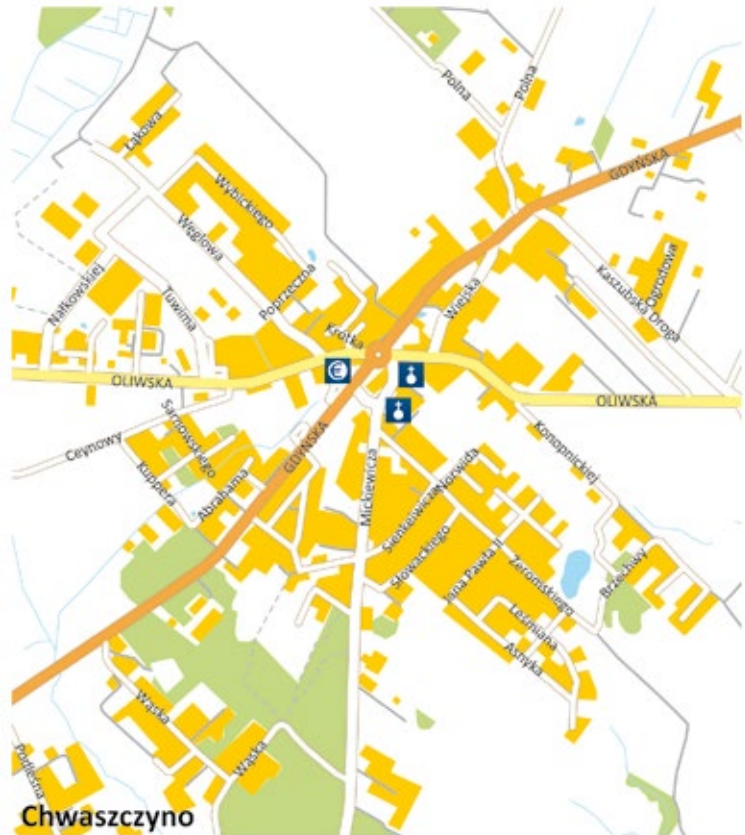

ni. Ze względu na wzrost liczby mieszkańców obiekt rozbudowano w roku 1875. W XVIII wieku kościół służył z cudownego krzyża (do dziś wieńczącego barokowy ołtarz główny). Obecnie szczególną czcią otaczana jest gotycka figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem, zwana także Matką Boską Chwaszczyńską. W ostatnich latach, ze względu na rozwój miejscowości, parafia wybudowała po sąsiedzku nowoczesny, okazały kościół (1200 miejsc) z mierzącą 33 m wieżą dzwonną. Niedzielne nabo-

żeństwa odbywają się o 7:00, 9:00, 10:30 (suma), 12:00 (z udziałem dzieci) i o godzinie 19:00.

Jeziro Osowskie [29 ha] to jeziro rynnowe o głębokości do 9 m, położone na wschodnich obrzeżach wsi, przy drodze nr 218. Rekreacyjnie wykorzystywana jest trawiasta plaża przy zachodnim krańcu. Jezioro jest prywatne a pozwolenie na wędkowanie kupuje się u właścicieli (Osowa, ul. Chełmińska 18).

Jezioro Osowskie w Chwaszczynie

 Jezioro Wysockie [37 ha] to jezioro rynnowe położone na pograniczu gminy Żukowo i miasta Gdańska, częściowo w obrębie sołectwa Nowy Świat. Mimo panujących o nim opinii, jest płytsze niż Jezioro Osowskie, bo głębinka liczy tu 5,9 m. Przy południowym krańcu jeziora, w Nowym Świecie, znajduje się tradycyjna trawiasta plaża. W sezonie po sąsiedzku funkcjonuje bar. Choć zbiornik jest prywatny, pozwolenia wędkarskie wykupić można w PZW (Gdynia, Żukowo).

 Wieża widokowa na górze Donas czynna jest od kwietnia do października w godzinach od 10:00 do 18:00. Platforma widokowa jest umieszczona w połowie wysokości masztu nadawczego telefonii cyfrowej. Sama góra Donas jest najwyższym wzniesieniem Pojezierza Kaszubskiego w jego północno-wschodniej części. W 1975 roku rejon samego wzgórza został administracyjnie przyłączony do Gdyni. Od strony Chwaszczyna dojść do wieży najłatwiej ulicą Rewerenda

i dalej szlakiem żółtym pieszym, kierując się w stronę Gdyni.

 Restauracja *Orchidea* usytuowana jest w centrum Chwaszczyna. Od lat 60. istniała tu restauracja Wanoga, którą właściciel gruntownie rozbudował [ul. Gdyńska 55, tel. 58 552 80 26, czynne od 10:30 do 21:30, www.restauracja-orchidea.com].

 Pizzeria *Gorący Piec* usytuowana jest przy wyjeździe ze wsi w kierunku Gdyni. Oferuje doskonale pizze z pieca opalanego drewnem, dania kuchni włoskiej oraz niezły wybór win [ul. Gdyńska 103/2, tel. 58 333 54 44, otwarte codziennie od 12:00 do 20:00, a w czwartki, piątki i soboty do 21:00, www.goracypiec.pl].

 Osaka *Sushi* restauracja specjalizująca się przygotowywaniem sushi „z pasją” [ul. Gdyńska 103/4, www.osakasushi.pl, tel. 518 223 332]

Leżno i Lniska

Dawny majątek ziemski i folwark leżący przy drodze łączącej Żukowo z Gdańskiem składa się obecnie z dwóch autonomicznych części – historycznej wsi przy dawnym majątku i wybudowanego w latach 60. i 70. osiedla popegeerowskiego przy Szosie Gdańskiej. Częścią sołectwa jest dawny majątek, a dziś przysiółek Lniska.

Nazwa Leżno pojawiła się w dokumentach w roku 1338, gdy ówczesny wielki mistrz nadał te dobra niejakiemu Gotłowi. Prof. Breza, w pracy na temat nazw gminy Żukowo, wskazuje jeszcze na znacznie wcześniejszy zapis *Lessno*, w dokumentach z 1241 roku. W czasach krzyżackich Leżno składało się z Wielkiego Leżna (nieistniejąca dziś wieś przy trasie z Gdańska do Żukowa, zapisana właśnie Gotłowi), Małego Leżna (obecna wieś Leżno, którą z nadania Winrycha von Kniprode od 1382 roku dzierżył Piotr z Lewina, m.in. właściciel

Sierakowic) oraz młyna Strzelniczka, tożsamego z Lniskami. Po roku 1466 Leżno było królewsczyzną nadawaną w dzierżawę rodom szlacheckim. Gospodarowali tu m.in. Heidensteinowie, Bielińscy, Przebendowscy i Grabowscy. Zapuszczony majątek w 1786 roku nabył Georg Helffenstein. Dobra doprowadzono do porządku, rozbudowując część folwarczną i pałac. Grunty rolne zostały zmeliorowane, a wzdłuż dróg do Pępowa i Czaplí nasadzono szpalery drzew. W 1832 roku wnuk Georga Helffensteina dobra leżnieńskie sprzedał rodzinie Hoene, która gospodarowała tu do roku 1945. Po wojnie z dawnego majątku utworzono PGR, w którym zatrudnienie znaleźli miejscowi Kaszubi.

Młyn u ujścia Strzelenki do Raduni wybudowano w 1413 roku, należał do Oswalda, sędziego okręgu tczewskiego, który uchodzi za protoplastę rodziny Ostoja-Lniskich. W 1526 roku jego potomek, piszący się już jako Piotr Lniski,

Pałac Hoenów w Leżnie

otrzymał potwierdzenie przywileju na dobra Lniscze. Lniscy wkrótce jednak opuścili Lniska, a majątek został włączony do dóbr Leżno-Pępowo.

Leżno to dziś szybko rozwijająca się i nowoczesna wieś. W latach 80. rozpoczęto tu budowę kościoła – dziś jest to świątynia parafialna.

Zespół pałacowo-parkowy Hoenów składa się z XIX-wiecznej rezydencji w stylu neorenesansowym z 1884 roku i parku krajobrazowego. Dawniej częścią założenia były też niedostępne obiekty folwarczne. Przy okazji

XIX-wiecznej przebudowy rezydencji Hoene przekształcił istniejący tu park w jeden z najpiękniejszych w okolicy. Hoenom Gdańsk zawdzięcza także słynny Park Oruński. Po wojnie, od połowy 1945 roku mieściła się tu dyrekcja PGR i mieszkania pracownicze. Od 1994 roku w pałacu działa ośrodek konferencyjny Uniwer-

sytetu Gdańskiego oraz restauracja specjalizująca się w kuchni polskiej [czynna od 13:00 do 21:00]. W pałacu znajdują się też sale konferencyjne i pokoje hotelowe [Leżno 45, tel. 58 681 81 11, www.palacwleznie.pl]

Kościół Św. Stanisława Biskupa i bł. Karoliny Kózkówny wybudowano w latach 1985–1992. Para-

fia w Leżnie powstała w 1982 roku. To obiekt współczesny, ale warto wejść do świątyni i obejrzeć zajmujący całą ścianę prezbiterium fresk przedstawiający męczeństwo św. Stanisława.

Młyn na Strzelence wybudowano około 1860 roku wraz z budynkiem mieszkalnym i magazynem (przy szosie). Po wojnie młyn został upaństwowiony i dopiero na początku lat 90. nabyła go rodzina miejscowych młynarzy. Dziś jednak nie miele się tu już mąki – Strzelenka napędza turbiny elektryczne.

Mała Elektrownia w Lniskach

Łapino Kartuskie

Położona na południowo-wschodnim krańcu gminy wieś sąsiaduje z Jezio-rem Łapińskim, Przyjaźnią i... Kolbudami. Ta rolnicza dawniej miejscowość powoli przekształca się w podmiejskie osiedle i letnisko. Przez wieś biegnie szosa Żukowo – Gdańsk. Lniska liczy dziś 456 mieszkańców.

Łapino, wymieniane w dokumentach z 1389 roku jako majątek rycerski nale-żący do rodziny Hasse, od roku 1428 na-leżało do szpitala św. Elżbiety w Gdań-ku. Przez blisko 400 lat było folwarkiem puszczanym w dzierżawę, głównie rodzinom gdańskich patrycjusz-zy. I tak w XVI wieku gospodarował tu Adrian von der Linde, który wznosił w Łapinie renesansowy dwór. W czasie wojen napoleońskich miasto Gdańsk straciło prawa do majątków leżących na tzw. Wyżynach, m.in. do Łapina. W 1816 roku, po nastaniu rządów prus-kich, łapińskie dobra nabyli Windi-

schowie. W XIX wieku nastąpił szybki rozwój Łapina, spowodowany przede wszystkim wybudowaniem nad Radu-nią, u ujścia potoku Struga, nowoczes-nej papierni i fabryki papy. Jej ówczes-ny właściciel, niejaki Schottler, w 1903 roku nabył także sam majątek. Wkrótce jednak zbankrutował i w 1912 roku Ła-pino stało się własnością skarbu pań-stwa. Po zakończeniu I wojny świato-wej grunty Łapina zostały podzielone na dwie części: jedna z nich (zachodnia) znalazła się w Polsce, druga zaś (wschodnia) weszła w skład Wolnego Miasta Gdańska. Podział ten nie zmie-nił się także po wojnie – obecnie tzw. Łapino Dolne (owa część wschodnia) należy do gminy Kolbudy, a Łapino Kartuskie (część zachodnia) – do gminy Żukowo. Od dawna są problemy z na-zewnictwem, bowiem innych nazw używają mieszkańcy (Dolne, Górne), a inne jest w oficjalnych wykazach, gdzie zamiast Łapina Górnego figuruje

Dawna szkoła i poczta wiejska

Jezioro Łapińskie

Łapino Kartuskie. Nad położonym wśród mieszanego lasu Jeziorem Łapińskim od lat 70. XX wieku działają ośrodki wczasowe.

Pozostałości zespołu dworsko-folwarcznego przy północnym krańcu jeziora, z zachowanymi obiektami gospodarczymi z początku XX wieku oraz okazały budynek dawnej wiejskiej szkoły i urzędu pocztowego (dziś m.in. sklep).

XIX-wieczna papiernia (dziś fabryka izolacji) nad Radunią (w części Łapina należącej już do gminy Kolbudy).

Jezioro Łapińskie [42 ha] – rynnowy zbiornik o głębokości do 8 m, posiadający połączenie z Radunią. Turystyczne zagospodarowany jest południowo-wschodni brzeg leżący już na terenie gm. Kolbudy. Znajdują się tu liczne pomosty i plaża oraz wypożyczalnia sprzętu pływającego w obrębie ośrodka wczasowego

Roma. Jezioro znajduje się pod opieką Gdańskiego Okręgu PZW, od którego można nabyć prawo do połowu. W jeziorze występowały dawniej m.in. węgorze, liny, leszcze, karpie i sandacze, ale zbiornik został podobno w ostatnich latach skutecznie przelowiony.

Ośrodek wypoczynkowo-szkoleniowy Roma oferuje 180 miejsc noclegowych w domkach letniskowych i budynku hotelowym. W sezonie funkcjonuje tu plaża oraz wypożyczalnia sprzętu pływającego. Prócz restauracji (czynnej od 14:00 do 20:00) znajdują się tu także chata grillowa oraz otwarty w sezonie bar przy plaży, czynny codziennie od 10:00 do 17:00 [Kolbudy, Łapino 1, tel. 666 321 666, <http://wypoczynekroma.pl/>].

Sakowcówka - gospodarstwo agroturystyczne z zapleczem jeździeckim i hotelem dla koni [Łapino Kartuskie 30, tel. 509 765 233, www.sakowcowka.pl].

Małkowo

Nieduża, zwarta rolnicza wieś i dawny majątek położone na północ od Żukowa, w dolinie rzeki Słupinki. Wieś liczy dziś 682 mieszkańców.

W 1339 roku dobra Małkowo z rąk wielkiego mistrza Dietera von Altenberga otrzymał Stibor. Później należały one do Kczewskich (von Exow), którzy w 1427 roku sprzedali Małkowo zakonowi kartuzów. Po I rozbiorze Polski Małkowo zostało wdzierżawione rodzinie von Brauneck, a w 1809 roku sprzedane Arnoldim. Ostatnim jego właścicielem był Max Bölcke. Po 1945 roku majątek został upaństwowiony i wkrótce przekształcony w PGR. W 1993 roku część ziemi po dawnym PGR nabyła Ekofarma – ekologiczne gospodarstwo stworzone przez podmioty: polski i holenderski. Firma ta stworzyła m.in. nowoczesną mleczarnię i zajęła się ekologiczną uprawą ziemi oraz hodowlą krów mlecznych. Zabudowania folwarczne zostały sprzedane

osobie prywatnej w 2002 roku a zakwaterowani tu wcześniej mieszkańcy przenieśli się do dawnych koszar w Babim Dole. Rozpoczęty przed kilku laty remont został niestety przerwany i dziś pałac jest niedostępny.

XIX-wieczny pałac w otoczeniu reliktu parku, dziś opuszczony i niedostępny dla turystów.

Karczma Uroczysko specjalizuje się w typowych daniach mięsnych – warto tu zajrzeć na golonkę z kapustą, zrazy czy schabowego z zapiekаныmi ziemniakami. Wnętrze serniżne, ale ceny niskie, a jedzenie smaczne (czynne od 10:00 do 18:00).

Agro Nad Stawem [ul. Pałacowa 58A, tel. 605 403, www.agronadstawem.pl].

Opuszczony pałac w Małkowie

Miszewo

Rozbudowująca się wieś położona przy zbiegu trasy z Gdyni do Żukowa i z Gdańska-Wrzeszcza do Przodkowa.

Miszewo w źródłach pojawiło się pod koniec XIII wieku. W 1339 roku wraz z Małkowem dobra te otrzymał rycerz Czciwór (Stibor). Odtąd Miszewo wymieniane jest jako dobro rycerskie. Pierwotnie wieś nazywała się Mniszewo, stąd i nazwisko wymienianych w dokumentach właścicieli. W XVII wieku, prócz folwarku, we wsi znajdowało się 12 gospodarstw chłopskich, 3 zagrodnicze i karczma. Pobliskie Miszewko traktowano wówczas jako część składową Miszewa. Na początku XX wieku majątek należał do Hewelków, potomków słynnego gdańskiego astronoma. Ziemię wchodzącą w skład tych dóbr rozparcelowano po II wojnie światowej.

Kaszubska Restauracja Regionalna Mülk, z pokojami gościnnymi i kompleksem SPA. *Mülk* czynny jest od

11:00 do 21:00 [Miszewko, ul. Kaszubska 63, tel. 58 728 41 92, rezerwacje wew. 1, www.mulk.pl].

Restauracja Czerwony Konik to dania kuchni polskiej. Czynna pn–pt 8:00–21:00, w sb 11:00–21:00 i w nd 20:00. [Miszewko, ul. Gdyńska 24, www.restauracjaczerwonykonik.pl, tel. 600 698 459].

Restauracja Mała Cegielnia oferuje pizzę, burgery i kilka ciekawych dań obiadowych. Otwarta od 12:00 do 20:00 w pt i sb do 21:00 [Miszewo, ul. Gdyńska 99, tel. 536 800 404].

Restauracja Lawendowy Kredens oferująca nowoczesną kuchnię polską. Otwarta codziennie od 12:00 do 20:00, w pt. i sb. do 21:00 [Miszewko, ul. Gdańska 15, www.lawendowykredens.pl, tel. 603 552 123].

Kaszubska Restauracja Regionalna Mülk

Niestępowo

Rolnicza wieś położona po południowej stronie doliny Raduni, przy drodze do Sulmina. Liczy 1302 mieszkańców.

Posiadłość ziemską założoną w XIV wieku przez Krzyżaków, podlegającą dworowi w Sulminie. Z rąk króla Kazimierza Jagiellończyka w 1457 roku Niestępowo otrzymał gdański burmistrz Reinhold Niederhoff. Od jego nazwiska z czasem została urobiona niemiecka nazwa miejscowości. W XVII wieku wieś znajdowała się w rękach Wolskich, którzy przy swoim dworze wybudowali katolicką kaplicę. Wolscy władali Niestępowem do początku XIX wieku, kiedy to majątek przeszedł w ręce niemieckie. Ostatnimi właścicielami Niestępowa była rodzina Zweilingierów, od których dobra te nabyła w 1901 roku Pruska Komisja Osiedleńcza i dokonała parcelacji na 40 gospodarstw, co zapoczątkowało rozwój wsi chłopskiej. W Niestępowie osadzono głównie Niemców, którzy już w 1904

roku wybudowali na dawnej młyńskiej wyspie ewangelicką kaplicę. Po wytyczeniu granic Wolnego Miasta Gdańska Niestępowo znalazło się w granicach Rzeczypospolitej. Część Niemców wkrótce sprzedała swe gospodarstwa, a nowi, katolicy mieszkańcy, w 1933 roku wykupili wraz z gruntem ewangelicką kaplicę i za zgodą biskupa chełmińskiego w 1935 roku ustanowili tu parafię. Po wojnie część gospodarstw przeszła na własność Skarbu Państwa i została przyłączona do kombinatu rolnego w Przyjaźni.

Kościół parafialny Najświętszego

Serca Pana Jezusa usytuowany na dawnej wyspie młyńskiej, w rozwidleniu Raduni (ul. Raduńska 87). Przy kościele grota Lourdes i wolno stojąca dzwonnica. Msze święte w niedzielę o 07:30, 09:00 i 10:30, w dni powszednie o 16:00 (latem o 18:00).

Kościół w Niestępowie

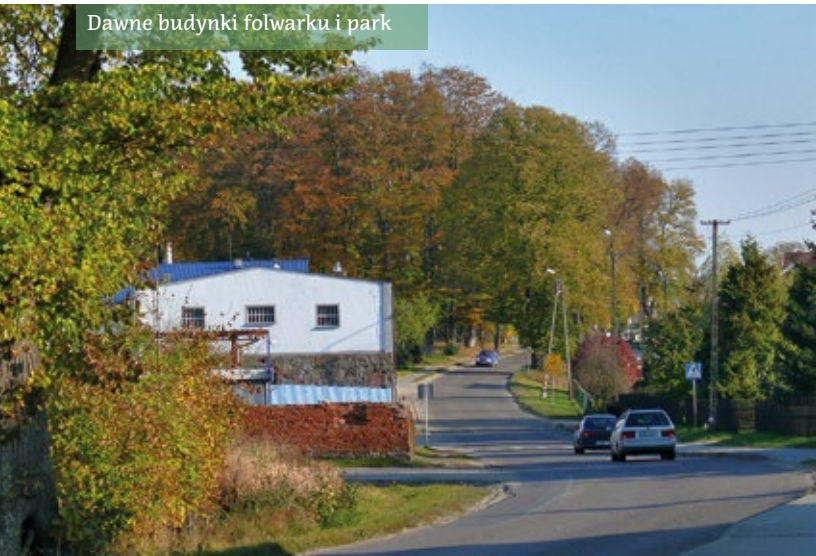
Pępowo

Szybko rozwijająca się wieś leżąca między Żukowem a Baniniem, przy drodze z Leźna do Przodkowa. Pępowo liczy dziś 1711 mieszkańców.

Osada założona w czasach krzyżackich, podlegała obwodowi ziemskiemu w Sulminie. Pierwsza wzmianka o niej pochodzi z 1342 roku, kiedy to zapisano ją jako *Pampow*. Po wojnie trzynastoletniej Pępowo wraz z Leźnem stało się królewską wsią. Przez ponad 300 lat dzierżawcy Leźna zazwyczaj równocześnie gospodarowali także w Pępowie. Według dokumentów z 1648 roku Pępowem władał Henryk Heyna. Po rozbiorach klucz leźnińskich dóbr został sprzedany. W 1832 Leźno, wraz z Pępowem, Czaplami koło Gdańska i Borczem, zakupiła rodzina Hoene. Przed 1870 rokiem, w miejscu starego dworu, syn pierwszego z pępowskich Hoenów wybudował niewielki dwór. Do końca XIX wieku całkowicie przebudowano

i zmodernizowano także zabudowania folwarczne, stawiając m.in. parowę gorzelnię. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości majątek liczył 720 ha, jednak zgodnie z małą reformą rolną część gruntów przejęło państwo. Na parcelach tych osadzono rodziny górali z Podhala. We wrześniu 1939 roku ówczesny dziedzic Pępowo – Otton von Hoene, otoczył opieką wszystkich, także nowych mieszkańców Pępowo. Niestety, w myśl nazistowskiego prawa górale wkrótce zostali wysiedleni do Generalnej Guberni. Otto von Hoene zmarł w 1943 roku. Po zakończeniu wojny majątek został rozparcelowany. Próbowano tu stworzyć Spółdzielnię Produkcyjną, ale upadła ona już w 1954 roku. Dawny dwór od 1961 roku służy mieszkańcom jako szkoła. Pępowo, dzięki bliskości Żukowa, a także dogodnemu położeniu przy trasie z Gdańska do Przodkowa, obecnie intensywnie się rozwija.

Dawne budynki folwarku i park

XIX-wieczny dwór od ponad 50 lat jest siedzibą szkoły. Wzniesiono go przed 1870 rokiem w miejsce istniejącego tu wcześniej barokowego dworku. W rękach rodziny Hoene dwór pozostawał do wiosny 1945 roku. Po tym czasie przez kilka lat stał opuszczony, co sprawiło, że popadł w ruinę. Jedynie dzięki postawie mieszkańców, domagających się przekazania go na potrzeby oświatowe, rozpoczęto w 1959 roku remont dworu. Od 1961 roku mieści się w nim szkoła podstawowa.

Cmentarz Hoenów, założony w II połowie XIX wieku, znajduje się na południe od wsi, wśród pól (dojazd od szosy Pępowo – Żukowo). Dojście do cmentarzyka jest ograniczone (jedyna droga wiedzie przez prywatne gospodarstwo, a otaczający go las wykorzystywany jest jako pastwisko). Cmentarz zachował się w dość dobrym stanie – czytelna jest większość napisów, a nagrobki nie są przewracane.

Muzeum Volkswagena – **Galeria Pępowo** to wyjątkowe miejsce, gdzie podziwiać można piękną kolekcję ponad 50 zabytkowych modeli Volkswagena i ponad 1000 mini modeli aut w skali od 1:64 do 1:18. Galeria posiada także ofertę noclegową obejmującą pokoje gościnne, miejsce dla campingów i namiotów oraz ofertę rekreacyjną obejmującą weekendowe wycieczki z psimi zaprzęgami. Muzeum czynne jest od 1 maja do 30 września codziennie w godzinach od 10:00 do 18:00, poza sezonem po umówieniu się, w godzinach od 12:00 do 17:00 [ul. Armii Krajowej 50, tel. 58 681 82 05, www.vwmuzeum.pl].

Pizzeria i kebab **U Braci** czynna codziennie od 11:00 do 21:00, a w pt i sb do 23:00 [ul. Gdańska 138, tel. 58 685 98 11].

Galeria Pępowo – muzeum VW

Przyjaźń

Rozległa rolnicza i parafialna wieś położona na południowy wschód od Żukowa, przy drodze z Lnisk do Kolbud i Skrzyszewa Żukowskiego.

Istnienie wsi potwierdzają dokumenty już z roku 1345, lecz tradycja głosi, iż pierwszy kościół ufundował tu sto lat wcześniej książę Racibor, dobrodziej klasztoru żukowskiego. W roku 1457, za pomoc w wojnie z Krzyżakami, król Kazimierz Jagiellończyk oddał Przyjaźń w dożywotnią dzierżawę gdańskiemu burmistrzowi Reinholdowi Niederhoffowi. Podczas oblężenia Gdańska przez wojska Stefana Batorego (w 1577 roku) wieś znacznie ucierpiała.

Tutejszy majątek wielokrotnie zmieniał właścicieli – byli nimi Krockowowie, Bartschowie i Jackowscy. Pod koniec XVIII wieku dobra przyjaskie przeszły w ręce niemieckie, a od 1820 roku ich właścicielem była rodzina Kleistów. Je-

rzy Kleist był także starostą kartuskim i przez ponad 20 lat, do czasu wybudowania landratury w Kartuzach, tutejszy dwór był siedzibą władz powiatu. Dzięki temu w Przyjaźni ukazała się pierwsza powiatowa gazeta – dziennik urzędowy powiatu (Kreis-Blatt für den Carthausener Kreis).

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Przyjaźń, choć zamieszkana głównie przez ludność niemiecką, znalazła się w granicach II Rzeczypospolitej. Po 1945 roku dobra przyjaskie zostały upaństwowione, a we dworze umieszczono biura PGR i mieszkania dla pracowników. Dziś Przyjaźń to wieś typowo rolnicza.

Kościół parafialny św. Jana Ewangelisty, gotycki, z końca XIV stulecia, przebudowywany.

Przyjaźń stanowiła samodzielną parafię, a od połowy XVI wieku była filią parafii żukowskiej. W 1569 roku świątynię

Kościół św. Jana w Przyjaźni

Odbudowany pałac Kleistów

przejęli wspierani przez gdańszczan, luteranie. Choć kościółek zniszczyły wojska Stefana Batorego oblegające Gdańsk, wkrótce go odbudowano. Dopiero po II wojnie światowej świątynię przejęła parafia w Żukowie. Samodzielną parafię ustanowiono w roku 1974. Wewnątrz zachowało się pochodzące z XV–XVIII wieku wyposażenie: ołtarz (dawniej w gdańskim kościele św. Jakuba), ambona, rzeźby i malowidła. Całość w ostatnich latach poddana została fachowej konserwacji.

Zespół pałacowo-parkowy Kleistów obejmuje teren dawnego założenia, z zabytkowym (choć przetrzebionym) parkiem krajozbrazowym z połowy XIX wieku

oraz odbudowanym wg zachowanej dokumentacji pałacem, w którym mieści się od 2019 roku **dom seniora Pałac** [ul. Łapińska 1].

Po sąsiedzku zachowały się pochodzące z przełomu XIX i XX wieku zabudowania gospodarcze dawnego folwarku, nadal wykorzystywane rolniczo.

Diabelskie Kamienie

Dwa okazale głazy narzutowe – piękne pamiątki po ostatnim zlodowaczeniu zobaczyć można w Przyjaźni oraz koło pobliskiej osady Widlino (przy polnej drodze biegnącej w kierunku osady Markocin).

Rutki

Niewielki przysiółek nad Radunią, położony koło Borkowa liczy 205 mieszkańców.

Tereny Rutek w XIV wieku należały do dóbr Mały Gliniec. Działał tu tartak wodny i niewielka hamernia (kuźnia). Sama nazwa Rutki pojawiła się dopiero w XVIII stuleciu jako określenie przemysłowego przysiółka nad Radunią. Na początku XX wieku podjęto decyzję o wybudowaniu tu elektrowni wodnej dla powiatu kartuskiego. Prace hydrotechniczne zakończono w 1908 roku. Na Raduni powstał wtedy blisko dwukilometrowej długości zalew, a prąd z Rutek zasilił Żukowo i Kartuzy. W ramach prac przy elektrowni na linii kolejowej Pruszcz Gdański – Kartuzy, przecinającej dolinę Raduni pod Rutkami, wybudowano piękny kratownicowy most. Po 1920 roku nowa elektrownia zaopatrywała w prąd także Gdynię. W latach 80. przy elektrowni powstały zakłady doświadczalnej hodowli pstrąga, a na

nowo wydzielonych parcelach zaczęto wznosić prywatne budynki, głównie mieszkańców pobliskiego Żukowa.

Elektrownia wodna z 1910 roku napędzana wodami Raduni, spiętrzonej powyżej elektrowni w sztucznym zbiorniku o pojemności 4 mln m³. Woda do elektrowni płynie kanałem i spada z wysokości 12 m na dwie turbiny Francisa o łącznej mocy 560 kW. Po 1945 roku wprowadzono tu niewielkie zmiany i unowocześnienia technologiczne. Na zewnątrz można obejrzeć urządzenia hydrotechniczne na kanale doprowadzającym wodę do elektrowni i kanale ulgi. Do dziś zachowały się też dawne zabudowania dla pracowników elektrowni. Zwiedzanie elektrowni możliwe jest w dni pracy (poniedziałek–piątek, wyłącznie o godzinie 9:00 lub 14:00) tylko po uzyskaniu zgody od firmy ENERGA-

Elektrownia w Rutkach

Most kolejowy nad Radunią

-Wytwarzanie. Zainteresowani muszą się zwrócić ze stosowną prośbą co najmniej z 7-dniowym wyprzedzeniem (sic!) na adres mailowy: ew.zwiedzanie@energa.pl.

Kratownicowy most nad Radunią wybudowano w 1886 roku w ciągu linii kolejowej łączącej Pruszcz Gdański z Kartuzami. W 1913 roku wzmocniono konstrukcję, zawieszając obecną kratownicę. Most zniszczono w 1945 roku (wysadzając główki filarów), ale już 1946 roku całość odbudowano. Obecnie trasa wyłączona jest z ruchu pociągów, a sam most, wznoszący się około 30 m nad poziomem wody, wykorzystują miłośnicy wspinaczki oraz skoków na bungie.

Instytut Rybactwa Śródlądowego – Zakład Hodowli Ryb Łososiowatych powstał w Rutkach na początku lat 80. Plany budowy takiego ośrodka nad Radunią (ryby łośo-

siowate w naturalnych warunkach żyją w chłodnych i dobrze napowietrzonych wodach, a Radunia spełnia takie kryteria) powstały 10 lat wcześniej i początkowo rozważano jako miejsce budowy Lniska pod Żukowem. Głównym powodem decyzji o lokalizacji zakładu w Rutkach był ułatwiony pobór wody z rzeki (ze zbiornika retencjonującego wodę dla elektrowni). Dziś zakład zajmuje się selekcją gatunkową pstrągów i produkcją materiału zarybieniowego. Ze względów sanitarnych nie można go zwiedzać. Nic jednak nie stoi na przeszkodzie, by na miejscu nabyć świeżego pstrąga (sprzedaż odbywa się od poniedziałku do piątku między godz. 8:00 a 15:00).

Przystań kajakowa położona najbliżej rez. Jar Raduni (odcinek Raduni wyłączony z ruchu wodnego) i poniżej Elektrowni w Rutkach.

Skrzeszewo Żukowskie

Zwarta, rolnicza wieś położona przy południowym krańcu gminy, przy szosie z Lnisk i Przyjaźni do Babiego Dołu. Liczy 1293 mieszkańców.

Istnienie majątku Skrzeszewo potwierdzają dokumenty z 1602 roku, kiedy to panny Katarzyna i Dorota, po śmierci swych braci, zapisały dobra skrzeszewskie klasztorowi norbertanek z Żukowa. W połowie XVIII wieku Skrzeszewo było już zasobną wsią z 3 folwarkami (2 szlacheckie i 1 zakonny) i 23 zagrodami chłopskimi. W 1820 roku skrzeszewskie folwarki zakupił Georg von Kleist, nabywca dóbr w pobliskiej Przyjaźni. Von Kleist sprowadził tu grupę ewangelickich osadników i rozbudował produkcję rolną. Na początku XX wieku dobra skrzeszewskie przeszły w ręce rodziny Sychowskich. Do dziś w centrum wsi znajduje się maryjna kapliczka z inicjałami P.v.S. Po 1945 roku zie-

mie majątku Skrzeszewo zostały rozparcelowane między miejscowych chłopów. Obecnie Skrzeszewo to dość bogata wieś rolnicza.

Dawny dwór Sychowskich, z końca XIX wieku, od 1945 roku pełni funkcję szkoły. Ze znajdujących się po sąsiedzku dawnych zabudowań folwarcznych zachowały się przebudowane obory, dziś mieszczące remizę strażacką i salę wiejską. Reliktem dawnego parku dworskiego jest zieleńiec z placem zabaw dla dzieci.

Kościół parafialny Najświętszej Maryi Panny Wspomożycielki Wiernych wzniesiony został w latach 80. XX w., a podniesiony do godności kościoła parafialnego w roku 2003.

Szkoła (dawny dwór) w Skrzeszewie

Sulmin

Położona na skraju rozległych łąk nad Radunią, przy granicy Gdańska, szybko rozbudowująca się od kilkunastu lat wieś podmiejska. Sulmin liczy 544 mieszkańców.

Pierwsza wzmianka o Sulminie pojawiła się w spisanim w 1340 roku przywileju krzyżackim, przyznającym Sulminowi 40 włók gruntu. Po zakończeniu wojny trzynastoletniej majątek sulmiński stał się królewszczyzną, dzierżawioną głównie gdańszczanom. Jednym z dzierżawców Sulmina był Conradi, który zasłynął w połowie XVIII wieku m.in. jako twórca zakładu wychowawczego dla chłopców w Jankowie (od jego nazwiska pochodzi nazwa gdańskiego Technikum Budowy Okrętów – *Conradinum*). Po rozbiorach majątek Sulmin przeszedł w ręce prywatne – właścicielami była tu do 1880 roku gdańska rodzina Gralathów. W 1901 roku, wraz z pobliskimi miejscowościami, dobra te nabyła Pru-

ska Komisja Osiedleńcza, która po parcelacji osadziła tu 21 rodzin chłopskich. W 1906 roku na południowym krańcu wsi mieszkańcy wybudowali kościół ewangelicki i wiejską szkołę. Zgodnie z postanowieniami traktatu wersalskiego Sulmin po 1920 roku znalazł się w granicach II Rzeczypospolitej, niemniej wieś miała całkowicie niemiecki charakter. Resztówkę dawnego majątku wraz z dworem zajmował w okresie międzywojennym niejaki Seimmer. Po 1945 roku grunty majątku rozparcelowano. Dawny dwór spłonął w 1976 roku, zaś wykorzystywany jako magazyn GS zbór ewangelicki stał się w latach 80. własnością prywatną gdańskiego artysty plastyka, który urządził w nim galerię. Dziś w Sulminie osiedla się coraz większa liczba gdańszczan, ceniących sobie uroki wiejskiego życia i bliskość miasta. Mieszkańcem Sulmina jest choćby Maciej Kosycarz – znany gdański grafik i wydawca.

Galeria Sulmin

Grobowiec Grałathów

 Neobarokowy kościół ewangelicki z 1906 roku od ponad 25 lat pełni funkcję galerii. Jej twórcami byli Włodzimierz Wieczorkiewicz i Jolanta Cerebież-Tarabicka, którzy zakupili i odremontowali budynek dawnego kościoła pod koniec lat 80. Po śmierci Wieczorkiewicza galeria podpadła, a pożar w 2005 roku poważnie uszkodził budynek. W 2006 roku ruiny zakupili Alicja i Mariusz Zawieruchowie, którzy przed kilku laty ponownie otworzyli galerię. Prócz wystaw odbywają się tu także koncerty [Sulmin 33, tel. 668 401 150, www.galeriasulmin.pl].

 Klasycystyczny grobowiec Grałathów z 1818 roku znajduje się na zachód od wsi, nieopodal dawnego założenia dworsko-parkowego i nieczynnego cmentarza ewangelickiego. W grobowcu z początku XIX wieku spoczywają zwłoki trzech kolejnych właścicieli Sulmina i ich bliskich. Po wojnie obiekt był zrujnowany, ale w 2012 roku został odrestaurowany.

 Plac rekreacyjny z siłownią, boiskiem i miejscem wypoczynkowym nad stawem. Tu swój początek mają trasy marszowe *nordic walking* (opisane dalej).

Tuchom

Rozbudowująca się wieś rolniczo-przemysłowa położona przy szosie z Gdyni do Żukowa, w północnej części gminy.

Dzieje Tuchomia od wczesnego średniowiecza związane były z pobliskim Chwaszczynem i cystersami z Oliwy. Najstarszy zapis o nim datowany jest na 1283 rok i zachował się w sygnownym przez księcia gdańskiego Mściwoja II dokumencie, w którym książę podarowuje oliwskim cystersom m.in. Chwaszczyno i Tuchom. W czasach I Rzeczypospolitej zakonnymi ziemiami Tuchomia i Tuchomka, tworzącymi jeden klucz dóbr, gospodarowali dzierżawcy. Po kasacie zakonu i przejęciu gruntów przez władze pruskie teren dzisiejszej wsi wszedł w skład dóbr państwowych. Ich częściąową parcelację przeprowadzono w XIX wieku, zapoczątkowując tym rozwój wsi. Majątek tuchomski przez lata był dzierżawiony i dopiero na przełomie XIX i XX wieku

został sprzedany prywatnemu właścicielowi. Po 1920 roku dobra tuchomskie należały do rodziny Bölcke, od których odkupił je w 1929 roku niejaki Czarniecki. Po 1945 roku ziemie majątku wraz z gruntami w Tuchomku zostały upaństwowione. Część rozparcelowano między miejscowych chłopów, a z części utworzono PGR.

XIX-wieczny dwór dawnego majątku Tuchom znajduje się

przy wschodnim brzegu Jeziora Tuchomskiego. Wraz z otaczającym go parkiem pozostawał w prywatnych rękach do końca II wojny światowej, potem został upaństwowiony. Przez kilkanaście lat mieściły się w nim biura PGR, a w 1962 roku zabudowania dworskie nabyło jedno z przedsiębiorstw państwowych, przeznaczając je na ośrodek wypoczynkowy. W miejscu dawnych zabudowań

Dworek Oleńka nad Jez. Tuchomskim

Majdan grodziska w Tuchomiu

gospodarczych postawiono wówczas pawilon mieszkalny ze stołówką i biurem. Ośrodek sprywatyzowano w latach 90., dziś funkcjonuje pod nazwą

Oleńka. Nad jeziorem znajduje się niewielki pomost i trasa spacerowa [Tuchom 93, tel. 58 552 80 76, www.dworekolenka.pl].

 Wczesnośredniowieczne grodzisko znajduje się ok. 500 m na północ od obiektów dawnego dworu, na skraju łąk pozostałych po dawnym Małym Jeziorze odwadnianym przez Strzelenkę. Grodzisko ma nieregularny kształt i od strony lądu odcina je sucha fosa i wał. Całość porośnięta jest młodym lasem.

Jeziro Tuchomskie [141 ha] to rynnowy zbiornik połączony przez Strzelenkę z Radunią, położony na zachód od wsi, o maksymalnej głębokości 8 m. Ze względu na otaczające zbiornik obszary rolnicze i dopływ wraz z wodami opadowymi nawozów jezioro nie jest użytkowane rekreacyjnie. Ciekawostką może być fakt, iż dokonano tu jednej z pierwszych nowożytnych obserwacji zakwitnięcia wód, co opisał w 1671 roku angielski botanik przebywający w Gdańsku. Wędkarsko jezioro podlega PZW (Gdynia lub Gdańsk).

Pozostałe sołectwa

CZAPLE

Powstałe w 2017 roku nowe sołectwo leżące między Leżnem i Rębiechowem.

Czaple został zapisaną przez księcia Mściwoja w 1282 roku cystersom z Oliwy. Od XIX wieku wieś należała do Gdańska. Pod koniec XIX wieku było tu 20 domostw i niewielki majątek a wieś należała do parafii w Matarni. W latach 1920–1939 Czaple były wsią graniczną.

GLINCZ

Rozległa, rolnicza wieś sąsiadująca od południa z Żukowem.

Glincz to dawny folwark należący do norbertanek z Żukowa. Przez wieki istniały tu dwie osady – należący do norbertanek tzw. Stary Glincz i królewski Nowy Glincz. W okresie międzywojennym właścicielem resztówki tego drugiego był gen. Eugeniusz Ślaski.

▣ **Przebudowany dworek** i budynki gospodarcze dawnego majątku Nowy Glincz.

▣ **Park wiejski** nad stawem w środku wsi (z siłownią na powietrzu).

NOWY ŚWIAT

Niewielka osada nad Jez. Wysockim, przy granicy z Gdańskiem Osową.

Nowy Świat to nazwa założonego w połowie XIX wieku na granicy Barńwiewic i Chwaszczyna samodzielnego gospodarstwa obejmującego wschodni brzeg Jez. Wysockiego. Rozwój osady

nastąpił po II wojnie światowej. W 1973 roku część Nowego Świata włączona została do Gdańska.

▣ **Jezioro Wysockie** [37 ha] z trawiastą plażą i miejscem do kąpeli.

▣ **Stajnia nad jeziorem** [Sambora I 68, tel. 58 552 81 46].

OTOMINO

Rozległe sołectwo na południe od Żukowa, przy nieczynnej linii kolejowej Kartuzy–Pruszcz Gdański.

Od średniowiecza ludna wieś należąca do norbertanek z Żukowa. Zniszczona przez Szwedów w 1656 roku nie zdołała się podnieść i przekształcona została w folwark i owczarnię. Rozbudowa wsi nastąpiła w okresie powojennym.

WIDLINO

Niewielkie sołectwo nad Radunią, położone między Niestępowem a Łapiem Kartuskim.

Dawne dobro rycerskie, lokowane przez Krzyżaków, od 1441 roku należące do szpitala św. Elżbiety w Gdańsku. W czasie wojen napoleońskich szpital sprzedał majątek Łaszewskim, którzy wzniesli tu okazały dwór. Należał m.in. do Walentego Wolskiego, słynnego XIX-wiecznego pomorskiego bibliofila. Po 1920 roku ziemie majątku zostały rozparcelowane.

▣ **Diabelski Kamień** przy drodze do Markocina

Żukowo

Stołeczna i największa w gminie miejscowość, od 1989 roku posiadająca prawa miejskie, leży w południowej części gminy nad rzeką Radunią, przy skrzyżowaniu dróg z Gdańska do Kartuz i z Gdyni do Kościerzyny.

Pierwszy raz Żukowo było wzmiankowane w bulli papieża Innocentego III z 12 sierpnia 1201 roku, w której mowa jest o kościele św. Jakuba. W 1209 roku książę gdański Mściwoj I wydał akt fundacyjny dla norbertanek, nadając im cztery wsie: Sucovia (Żukowo), Zulislave, Barcelino i Mislincino. Przystąpił do budowy klasztoru w Żukowie rozpoczęto w 1212 roku, a w 1214 osiadły tu pierwsze zakonnice. Podjęta w 1256 roku próba lokacji przy klasztorze miasta nie udała się. Z początkiem XIV wieku Żukowo jako wieś przyklasztorna przeniesiono na prawo niemieckie (co zmieniło zasady płacenia podatków i zobowiązań mieszkańców względem

właścicielem). Norbertanki wybudowały wówczas młyn na Raduni i karczmę.

Niewielkie Żukowo i klasztor norbertanek były wielokrotnie napadane i niszczone podczas toczonych na Pomorzu wojen – było tak m.in. w 1433 roku, gdy państwo krzyżackie najechali husyci, podczas wojny 13-letniej, w czasie zmaganiań polsko-szwedzkich o panowanie nad Bałtykiem (wojny w latach 1626–1629 i tzw. potop) oraz toczonych tu walk rosyjsko-pruskich podczas I wojny północnej (w latach 1701–1720).

Podczas I rozbioru Rzeczypospolitej Żukowo było wsią zamieszkałą przez 305 osób (80% zatrudnionych byłow klasztornym folwarku). Zgodnie z edyktem Fryderyka III nastąpiła konfiskata wszystkich dóbr kościelnych, a zakonnice na utrzymanie klasztoru dostały niewielki zasiłek. Starania sióstr o wydzierżawienie któregośkolwiek z dawnych folwarków zostały uwięzione

Kościół poklasztorny norbertanek

sukcesem dopiero w 1787 roku, gdy król pruski zgodził się, by siostry gospodarowały w folwarku żukowskim (w którego skład wchodził także browar, tartak i cegielnia). Kolejne pruskie zarządzenia, z 1810 i 1815 roku, skazały konwent żukowski na wymarcie, zakazały bowiem prowadzenia nowicjatu, przyjmowania nowych sióstr oraz obioru przeoryszy. Ostateczna kasata klasztoru nastąpiła w 1834 roku. W roku 1863, po śmierci ostatniej zakonnicy, zabudowania klasztoru zostały sprzedane, a nowy właściciel rozebrał część obiektów i sam gotycki klasztor.

Po zmianach administracyjnych w 1818 roku Żukowo znalazło się w powiecie kartuskim. Utworzono tu gminę z Urzędem Stanu Cywilnego i rewirem policyjnym. Według inwentaryzacji wieś liczyła 63 dymy (czyli zagrody z domami mieszkalnymi). W 1827 roku otwarto tu szkołę. Niespełna 100 lat później, w 1915 roku, Żukowo było okazałą wsią z 161 domami, 4-klasową szkołą powszechną, dwoma karczmami oraz kilkoma zakładami przemysłowymi. Etniczna struktura ludności w XIX stuleciu, mimo wzrostu liczby

mieszkańców, nie uległa znaczącej zmianie – jako Niemcy podczas spisu w 1910 roku określiło się 23,3% mieszkańców. Pod koniec XIX wieku, dzięki postawie proboszcza, ks. Jana Stenzla, wieś stała się ważnym ośrodkiem polskości. Powstały tu m.in. koła Polskiego Towarzystwa Ludowego Oświata, Towarzystwa Przemysłowo-Rolniczego i Polsko-Katolickiego Towarzystwa Ludowego Jedność. W 1910 roku otwarto we wsi czytelną Towarzystwa Czytelni Ludowych. Dzięki XIX-wiecznemu rozwojowi sieci komunikacyjnej – budowie traktów drogowych i linii kolejowych – Żukowo stało się ważnym węzłem komunikacyjnym.

148-letni okres zaborów zakończyło wkroczenie na początku lutego 1920 roku do Żukowa wojsk polskich. Według spisu z 1921 roku wieś zamieszkiwało 1359 osób. Odcięcie granicą Żukowa od pobliskiego Gdańska, który stał się Wolnym Miastem, uderzyło w lokalną gospodarkę i handel. Nie zmieniła tego nawet budowa Gdyni, z którą wieś do połowy lat 30. nie miała bezpośredniego połączenia drogowego. Politycznie największe wpływy w międzywo-

Norbertanki (premonstrantki) z Żukowa

Był to pierwszy żeński klasztor powstały na Pomorzu Gdańskim i liczył zazwyczaj od 30 do 60 sióstr. Działał od początku XIII wieku do kasaty w 1834 roku. Na czele klasztoru stała przeorysza (magistra). Siostry dzieliły się na tzw. chóry – pierwszy tworzyły kanoniczki, które poza modlitwą (udziałem we wszystkich nabożeństwach) zajmowały się nauczaniem w szkole i nowicjacie oraz zarządzały majątkiem; drugi chór to konwerski, zajmujące się pracami fizycznymi wewnątrz klasztoru. Oba chóry podlegały zasadom klauzury (tylko wybrane osoby mogły kontaktować się ze światem zewnętrznym).

Norbertanki żukowskie pochodziły głównie z Pomorza. Wiele z nich wywodziło się ze znanych rodów mieszczzańskich i szlacheckich. Materialnym zabezpieczeniem potrzeb klasztoru były liczne posiadłości ziemskie – wsie i folwarki rozproszone od okolic Łeby aż po Wielkie Żuławy. Przyjmuje się, że w żukowskim klasztorze narodził się haft kaszubski – kanoniczki uczyły bowiem także sztuki ozdabiania szat i strojów. Ostatnią żukowską norbertanką była Agnieszka Bojanowska, która zmarła w 1862 roku w wieku 81 lat. Dziś w obiektach poklasztornych funkcjonują m.in. parafia, szkoła parafialna i muzeum.

jennym Żukowie miało Stronnictwo Narodowe. Od 1928 roku w Żukowie działa Ochotnicza Straż Pożarna. Pod koniec lat 30. XX wieku żukowianki – Jadwiga i Zofia Ptach – założyły koło hafciarek i na podstawie zachowanych starych haftów zakonnych stworzyły żukowską szkołę haftu kaszubskiego.

Wybuch wojny nie był zaskoczeniem dla mieszkańców. Niewielkie polskie siły zbrojne wycofały się już 1 września. Oficjalnie Niemcy zajęli Żukowo 3 września. W listopadzie faszysty przeprowadzili akcję eksterminacyjną wśród polskich działaczy, nauczycieli i urzędników – w podkartuskich Kaliskach zginęło kilkunastu mieszkańców Żukowa. Od jesieni 1940 roku Żukowo było jednym z 13 obwodów w powiecie kartuskim. W ramach akcji wzmocnienia niemieckiego żywołu do 1942 roku wysiedlono z Żukowa 11 polskich rodzin (72 osoby), sprowadzając na ich miejsce Niemców z Besarabii (Rumunia) i Litwy. W latach 1940–1943 do gospodarstw rolnych i lokalnych zakładów kierowano jeńców i robotników przymusowych. Szacuje się, że pracowało tu około 170 robotników przymusowych, głównie z Europy Wschodniej. Na początku 1945 roku przez Żukowo przeszli ewakuowani na zachód więźniowie obozu koncentracyjnego Stutthof (tzw. Marsz Śmierci). Kilkunastu z nich zmarło (po wojnie pochowano ich przy kościele poklasztornym). Walki o wyzwolenie okolic Żukowa, prowadzone od 14 do 23 marca 1945 roku, były zacięte i zginęło w nich blisko 4000 żołnierzy radzieckich. Mimo to wieś specjalnie nie ucierpiała i została zdobyta 16 marca.

Lata 1945–1947 były czasem ważnych zmian ludnościowych, gospodarczych i politycznych. Wysiedlono Niemców, dokonano upolitycznienia władz lokalnych oraz przejęto na rzecz państwa większość zakładów przemysłowych.

Młyn i tartak nad Radunią

Wzmocniono też rolę „postępowych” partii – socjalistycznej (PPS), robotniczej (PPR) i ludowej (ZSL), która stała się dominującą siłą polityczną. Otwarcie Polski na świat w latach 70., połączone z szybkim rozwojem pobliskiego Gdańska, zdynamizowały rozwój Żukowa. W 1973 roku utworzono rozległą terytorialnie gminę Żukowo. Koniec lat 70. to dynamiczny rozwój wsi, w której zaczęli osiedlać się także mieszkańcy Trójmiasta. Starania władz o nadanie Żukowu praw miejskich zostały zwieńczone sukcesem 1 stycznia 1989 roku. Uroczyste nadanie tych praw miało miejsce 17 lutego 1989 roku w sali Zespołu Szkół Zawodowych.

Współczesne Żukowo liczy ponad 6400 mieszkańców i nadal intensywnie rozbudowuje się. O aktywności mieszkańców najlepiej świadczy wygląd miasta i liczne nowe budynki, także użyteczności publicznej. Choć wielu mieszkańców Żukowa pracuje w Trójmieście, miasto powoli przestaje być tylko sypialnią pobliskiej aglomeracji. Coraz więcej tu miejsc, gdzie można aktywnie i przyjemnie spędzić czas. Mieszkańcy kultywują także lokalną, kaszubską tradycję.

Skwer i Urząd Miejski w Żukowie

 Zespół obiektów poklasztor-
nych (na mapie **1**) z kościołem

 Wniebowzięcia NMP, budynka-
mi gospodarczymi dawnego
klasztora i muzeum parafialnym.

ŚWIĄTYNIĘ wybudowano w XIV wieku
jako kościół klasztorny. Modernizowa-
no ją w XVII i XIX wieku. Od 1836 jest
kościółem parafialnym. Ostatnie re-
monty przeprowadzono w latach
1998–2014. Jest to prawdziwa skarbnica
dzieł sztuki, gdyż zachowało się tu
oryginalne wyposażenie, głównie XVI-
i XVII-wieczne. Najcenniejszy jest XVI-
wieczny **ołtarz antwerpski** stojący po
prawej stronie prezbiterium. XVII-
wieczną metrykę ma **ołtarz główny**
Wniebowzięcia NMP. Równie interesu-
jące są barokowe: **ambona**, balustrada
chóru (oddzielająca dawniej kłauzurę
od wiernych modlących się w kościele)
oraz **liczne obrazy** i zdobienia. Warty
szczególnej uwagi jest obraz przedsta-
wiający żukowskie męczennice – za-
konnice zabite przez Prusów
w 1226 roku – oraz XV-wieczny krucy-
fiks. Na przykościelnym placu znajduje

się pochodzący z pocz. XIX wieku po-
stument z barokową **figurą św. Norber-
ta**. Na terenie przylegającego do ko-
ścioła **DAWNEGO CMENTARZA**
zachowało się kilkanaście **żeliwnych**
krzyży z XIX stulecia oraz nagrobki
dawnych żukowskich proboszczów. Tu
znajduje się też zbiorowa **mogiła więź-
niów KL Stutthof**, zmarłych podczas
Marszu Śmierci. **MUZEUM PARAFIAL-
NE**, zajmujące od 1991 roku pomiesz-
czenia dawnej wozowni, zostało
w 2018 roku przeniesione na chór za-
konny. Można tu zobaczyć **kolekcję**
**szat liturgicznych i sprzętów kościel-
nych** z żukowskiego klasztoru oraz **wy-
stawę regionalną** poświęconą Ka-
szubom i haftowi szkoły żukowskiej.
W przylegających do kościoła zabudo-
waniach poklasztornych mieszczą się
plebania i biuro parafii.

Kościół św. Jana **2** (ul. Klasztor-
na) to dawna świątynia parafial-
na, wybudowana między 1366
a 1383 rokiem w centrum ów-
czesnej wsi. Pod koniec XV wieku,
z powodu szerzącej się reformacji, ko-

ściół popadł w ruinę. Odbudowano go w latach 20. i 30. XVII wieku. Od 1836 roku pełni funkcję świątyni pomocniczej. Wnętrze jest dość skromne – znajduje się tu kilka XVII- i XVIII-wiecznych obrazów oraz **barokowy ołtarz**. Sąsiadujący z kościołem odcinek ul. Klasztornej od kilku lat pełni rolę miejskiego **deptaka**.

 Zespół młynów **3** nad Radunią (ul. 3 Maja) powstał na początku XX wieku w miejscu, gdzie od XIV stulecia znajdował się młyn zbożowy klasztoru norbertanek. Przed wojną prócz młyna działały tu także tartak i piekarnia, należące do rodziny Bühlow. Od 1948 roku obiekty należały do żukowskiego GS. Na początku lat 90. młyn i tartak zostały sprzedane, podobnie jak dawny magazyn, w którym od 2019 roku funkcjonuje nowoczesne Żukowskie Centrum Kultury. W młynie działa dziś mała elektrownia wodna. Przed tartakiem (w górę biegu rzeki) i urządzeniami młyńskimi od 2019 roku znajduje się przystań kajakowa.

 Barokowa kaplica św. Nepomucena **4** (ul. 3 Maja, na cmentarzu) pełni dziś funkcję kaplicy cmentarnej, a wzniesiona została w 1754 roku, w miejscu gdzie według lokalnej tradycji, podczas pruskiego ataku na Żukowo w 1226 roku, zamordowano 9 zakonnic. Warto zwrócić uwagę na barokową **figurę św. Nepomucena**, znajdującą się na północnej ścianie kaplicy.

 Wiadukt kolejowy **5** nad Słupinką (ul. Parkowa) wzniesiony został przez Francuzów w roku 1926 (podczas budowy magistrali kolejowej Śląsk – Gdynia). Uszkodzony

podczas walk w 1945, został odbudowany przez Szwedów w 1945 roku.

 Młyn zbożowy nad Słupinią **6** (ul. Parkowa) to dawna papiernia i młyn z lat 1833–1845, przebudowane na przełomie XIX i XX wieku. Od 1949 roku należy do żukowskiego GS. Zamontowane tu w latach 70. silniki elektryczne zastąpiły napęd wodny, ale zachował się **system doprowadzania wody** i stare urządzenia. Choć młyn może produkować dziennie 18 t mąki, od kilku lat jest nieczynny. Po sąsiedzku zachował się dom młynarza z przełomu XIX i XX wieku wybudowany w formie dworku. Wokół obiektów rosną **okazałe dęby**.

 Restauracja Gryf mieści się w centrum, w typowym „peerelowskim kločku”, wybudowanym w latach 80. koło rozwidlenia szos do Kartuz i Kościerzyny. Przytulnie urządzonego lokal czynny jest codziennie od 10:00 do 22:00 i oferuje dania kuchni polskiej. Często organizowane są

Wiadukt kolejowy nad Słupinią

Kościół pomocniczy św. Jana

uroczystości rodzinne i posiłki dla grup turystycznych [ul. Gdańska 39, tel. 586818750].

 Bar *Bistro* (ul. Gdańska 38, budynek GS), czynny w dni robocze od 9:00 do 18:00, jest najstarszą placówką gastronomiczną w mieście, działającą już od ponad 30 lat. Oferuje szybkie i pożywne dania barowe w przystępnych cenach.

 Spośród kilku **pizzerii** działających w Żukowie warto wymienić działającą od 2001 roku okazałą **Restaurację-Pizzerię *Podkowa*** [ul. Książąt Pomorskich 2E, tel. 586858726 lub 503138720, www.restauracja-podkowa.com] oferującą na miejscu lub z dowozem, prócz pizzy, także dania obiadowe,

we, pierogi, makarony sałatki i desery. Pizzeria czynna jest od godziny 11:00 do 21:00 (w soboty i niedziele od 12:00).

 Karczma *Sidło* [ul. Gdyńska 70, tel. 668525541, www.karczma-sidlo.pl], o której było głośno w 2015 roku z powodu nieudanych rewolucji Magdy Gessler (co nie przeszkadzało samej restauracji reklamować się jej zdjęciem), oferuje noclegi w standardzie hotelowym.

 Restauracja *Pastelowa* reklamująca się jako lokal rodzinny z bogatym wyborem dań. Otwarta codziennie od 11:00 do 22:00, a w sezonie zimowym między pn a czw do 21:00 [ul. Armii Krajowej 1A, www.pastelowa.com.pl, tel. 586818453, 783134048].

Szlaki turystyczne

Przez teren gminy Żukowo przebiegają dwa szlaki piesze oraz jeden szlak rowerowy. W bezpośrednim sąsiedztwie gminy, na terenie Gdańska i Gdyni, wytyczono jeszcze dwa szlaki piesze. W Żukowie i wokół Sulmina wyznaczono i oznakowano szlaki marszowe *nordic walking*. Poniżej prezentujemy także propozycję okrężnej trasy rowerowej do zwiedzania gminy Żukowo.

Szlak kartuski (niebieski)

Kartuski szlak pieszy łączy Kartuzy z Trójmiastem. Jest on dość łatwy, poza odcinkiem z Babiego Dołu do Rutek. Dogodne wejścia na szlak znajdują się m.in. w Babim Dole, Borkowie, Żukowie i Kokoszkach.

Początek szlaku znajduje się na dworcu PKP w Kartuzach. Stąd prowadzi przez Mezowo do Babiego Dołu, gdzie szlak wkracza na teren gminy. Wzdłuż rzeki biegnie lewym brzegiem przez rezerwat Jar Raduni

do Elektrowni w Rutkach. Omija Rutki i dochodzi do szosy Kartuzy – Gdańsk w Borkowie. Blisko dwukilometrowy odcinek szlaku z Borkowa do ronda w Żukowie biegnie wzdłuż szosy. W Żukowie szlak prowadzi obok kościoła poklasztornego i młyn nad Radunią. Za mostem skręca w szutrową drogę do Otomina i przez pola wiedzie do Przyjaźni. Stąd prowadzi gruntową drogą do Niestępowa, mija kościół i przekracza Radunię. Dalej, przez Sulmin, dochodzi do Otomina, skąd przez Kokoszki i Złotą Karcznię kieruje się do Sopotu [dokładny opis szlaku można znaleźć na stronie PTTK: pomorskieszlakipttk.pl/szlaki-piesze/kartuski/].

Szlak Wzgórz Szymbarskich (czarny)

Czarny szlak pieszy łączy Trójmiasto z Sierakowicami przez serce Szwajcarii Kaszubskiej. Dogodne wejścia na szlak w okolicach Żukowa znajdują się w Kokoszkach, Łapinie i Borczu. Szlak rozpoczyna się w Sierakowicach, skąd biegnie do Szymbarku, wijąc się

Diabelski Kamień pod Widlinem

Błękitny szlak rowerowy

dzie przez Warzenko, Tokary, Kawle, Trzy Rzeki, Rąb, Pomieczyno, Hejtus i Kolonię do Sianowa. Szlak jest urozmaicony i miejscami dość trudny – nie tylko ze względu na słabe oznakowanie w terenie, ale także niewygodne do jazdy podłoże (piasek, glina, miejscami tereny podmokłe).

Propozycja wycieczki rowerowej przez gminę Żukowo

Zaczynamy na stacji PKP Babi Dół (połączenia z Gdynią, Gdańskiem i Kościerzyną). Stąd wzdłuż linii kolejowej jedziemy na północ, mijamy plac do składowania drewna i drogą utwardzoną betonowymi płytami zjeżdżamy w dolinę Raduni. Stąd asfaltem, przekraczając most, kierujemy się do wsi Babi Dół. Koło restauracji **Schabowy Raz** skręcamy w lewo i krótki odcinek pokonujemy szosą Żukowo – Kościerzyna. Za zakrętem odbijamy w prawo do Skrzeszewa. W centrum Skrzeszewa, przy szkole podstawowej, skręcamy w lewo i kontynuujemy wycieczkę, jadąc asfaltem wśród pól do Przyjaźni. Przejżdżamy przez centrum wsi (na lewo odchodzi droga do Kolbud – warto podjechać do pałacu Kościeszka) i kierujemy się w dół, w stronę Lniszka. Po ok. 1 km skręcamy w lewo, na asfaltową szosę do Otomina i Żukowa, biegnącą wzdłuż doliny Raduni. Rzekę przekraczamy w Żukowie (ul. 3 Maja), mijamy młyny, zespół poklasztorny i ul. Klasztorną docieramy do ronda w centrum.

Przez Żukowo jedziemy ul. Gdyniską, mijamy cmentarz żołnierzy radzieckich, linię kolejową i zaraz za wiaduktem skręcamy na ścieżkę, która prowadzi wzdłuż torów do dworca PKP

Żukowo Wschodnie. Od dworca jedziemy drogą przez pola równoległe do ul. Armii Krajowej i za dawnymi zakładami drobiarskimi wjeżdżamy na asfalt do Pępowa. Przed wsią mijamy Galerię Pępowo. W Pępowie przecinamy szosę Leżno – Przdokowo i jedziemy dalej do Banina. Po prawej stronie drogi, na krótkim odcinku, towarzyszy nam las. Przy jego końcu droga się rozwidla. Wybieramy tę, która odchodzi na lewo i dojeżdża do centrum Banina. Przecinamy szosę Gdańsk – Miszewo i docieramy do niewielkiego placu. Tu skręcamy w lewo, w ul. Klonową, mijamy pocztę i docieramy do biegnącej poprzecznie ul. Borowieckiej. Skręcamy w prawo i gruntową, miejscami piaszczystą, drogą wjeżdżamy w las. Mijamy jeszcze kilka zabudowań i przez las droga prowadzi nas do Borowca, gdzie koło dawnej leśniczówki docieramy do mostku na Strzelence. Stąd możemy udać się przez Nowy Świat do przystanku PKM w Gdańsku-Osowej (na rozdrożu za mostkiem drogę biegnącą prosto) lub dość trudną trasą skierować się w lewo, by obok żwirowni dojechać do Chwaszczyna.

Stąd komunikacją autobusową można dojechać do Gdańska, Gdyni lub Żukowa.

Propozycja spaceru po Żukowie

SPACER NAD RADUNIĄ zaczynamy koło Zespołu Poklasztornego Norbertanek (punkt ❶ na planie miasta, s. 38). Tu znajduje się także parking (wjazd od ul. Kościerskiej) i sezonowy punkt it.

Pierwszym punktem wycieczki jest kompleks klasztorny i najcenniejszy żukowski zabytek – kościół Wniebowzięcia NMP wraz z Muzeum Parafialnym. W dni powszednie kościół jest zamknięty i zwiedzający muszą się wcześniej umówić się na wizytę z biurem parafii (tel. 586818242) lub z przewodnikami – Geno-

wefą Zasadą (tel. 586817483, 501105130) albo Tadeuszem Busztą (tel. 586847063, 691830886). Na zwiedzenie świątyni potrzeba ok. 30 minut a na muzeum następne 20. Obok zespołu poklasztornego w 2018 roku otwarto przyjemny park nad starorzeczem Raduni. Są tu m.in. ławki i plac zabaw dla dzieci.

Z placu przy zespole poklasztornym wychodzimy przejściem pod budynkami plebani i dochodzimy do ul. Klasztornej. Udając się w górę, w lewo, można dojść do centrum oraz kościoła św. Jana (punkt ❷ na planie miasta).

Jego zwiedzanie także można umówić w biurze parafialnym lub z przewodnikami.

Kierując się w prawo, w ul. 3 Maja, mijamy nowo powstałe Żukowskie Centrum Kultury i docieramy do zespołu **młynów nad Radunią** [3]. Za płynącą tu Radunią znajdują się: sklep żukowskiego GS, gdzie można kupić lokalne wypieki i tradycyjne wyroby masarskie, oraz nowa przystań kajakowa.

Idąc kilkadziesiąt metrów dalej dojdziemy do schodków prowadzących na cmentarz parafialny (na górze). Tu znajduje się opisana **kaplica św. Jana Nepomucena** [4]. Cmentarz jest raczej współczesny, choć jest tu też trochę interesujących nagrobków z przełomu XIX i XX wieku. Aleją cmentarną dochodzimy do ul. Kościerskiej, skręcamy w prawo i przez most nad Radunią możemy wrócić na parking przy kościele poklasztornym.

SPACER DO JEZIORKA to ponad godzinna trasa obrzeżami, wzdłuż Słupini i przez nową część miasta. Spacer zaczynamy od Urzędu Miasta, idziemy ul. Parkową, mijając wiadukt kolejowy [5] i dochodzimy do starego młyna i dworu młynarza [6]. Dalej podążamy wzdłuż rzeki, zgodnie z oznaczeniami zielonej marszruty **nordic walking**. Ścieżka doprowadzi nas do ul. Książąt Pomorskich i jeziorka, przy którym odbywają się imprezy plenerowe. Stąd wracamy do centrum wspomnianej ul. Książąt Pomorskich i Gdyrińskiej, mijając cmentarz Żołnierzy Radzieckich.

Trasy nordic walking w Sulminie

Początek obu tras znajduje się przy wiejskim boisku w centrum wsi. Trasy są oznakowane znormalizowanymi znakami. Dłuższa trasa czerwona ma 10 km, zaś krótsza – żółta, biegnąca praktycznie równolegle, ma odpowiednio 5 km. Na początku tras znajduje się grobowiec rodziny Gralathów. Dalej trasa prowadzi nad dolinę rzeki Raduni i wraca do wsi. Północna część trasy czerwonej

wytyczona została przez tereny rolnicze i łąki, nieopodal Galerii Sulmin. Na trasie znajdują się tablice i miejsca odpoczynku.

Trasa nordic walking w Żukowie

Przed kilku laty wytyczono w Żukowie dwie trasy marszowe **nordic walking** – liczącą 5,6 km trasę do Małkowa (oznaczenia **zielone**) i dłuższą 10-kilometrową trasę do Smołdżina (oznaczenia **czerwone**). Niestety, odcinek tej drugiej trasy przebiegał przez teren prywatny i został w 2015 roku zamknięty. Stąd, choć widoczne są oznakowania obu tras, opisujemy tylko trasę do Małkowa.

Początek trasy znajduje się przy stadionie gminnym (ul. Książąt Pomorskich), nieopodal tzw. Jeziorka – miejsca letnich imprez plenerowych. Od stadionu idziemy drogą z betonowych płyt w dół i przy kamieniu, zgodnie z oznaczeniami, skręcamy w prawo i przez pola idziemy do ul. Leśnej. Tu skręcamy w lewo i między polami, a później lasem, idziemy do Małkowa. Przed wsią na rozwidleniu dróg skręcamy w lewo i miejscami utwardzoną drogą wracamy do Żukowa. Przejsie trasy zajmuje około godziny.

Informacja turystyczna

Dziedziniec Zespołu Poklasztornego w **Żukowie ul. 3 Maja**
Czynny w lipcu i sierpniu od wtorku do niedzieli, w godz. 10:00–18:00
Nr telefonu (czynny w czasie pracy punktu) – 533 266 754

Ośrodek Kultury i Sportu w Żukowie

83-330 Żukowo, ul. Mściwoja 6
tel./fax 58 680 08 48 oraz tel. 736 62 01 i 731 808 821
strona domowa: www.okis-zukowo.pl
e-mail: okis@okis-zukowo.pl

Urząd Gminy Żukowo

83-330 Żukowo, ul. Gdańska 52
tel. 58 685 83 00, tel./fax 58 685 83 30
strona domowa: www.zukowo.pl
e-mail: sekretariat@zukowo.pl

GMINA ŻUKOWO – MINIPRZEWODNIK TURYSTYCZNY

Publikacja przygotowana na zamówienie Gminy Żukowo
WYDANIE II ZMIENIONE

Treść, skład i łamanie: Jarosław Ellwart
Redakcja, korekta i adiustacja: Anna Niwińska, Grzegorz Szczepaniak
Mapy: Przemysław Ellwart
Projekt okładki: Radosław Skowroński, Anna Tomaszewska
Zdjęcia: Jarosław Ellwart, Urząd Gminy w Żukowie
Druk: Bernardinum sp. z o.o. – Pelplin

© *Copyright by Wydawnictwo REGION* Jarosław Ellwart, Gdynia 2017–2019

Wydawnictwo REGION Jarosław Ellwart

81-574 Gdynia, Goska 8

tel./fax 58 629 59 46

www.wydawnictworegion.pl

ISBN 978-83-7591-679-9